

CAPÍTOL 3

LA QÜESTIÓ DE L'AUTORIA DEL *TIRANT* *LO BLANC*

Índex Capítol

3.1	Hipòtesis a favor de la doble autoria Martorell/Galba	18
3.2	Hipòtesis a favor de l'autoria única de Martorell.....	21
3.3	Joan Roís de Corella i el <i>Tirant</i>	23

CAPÍTOL 3

LA QÜESTIÓ DE L'AUTORIA DEL *TIRANT* *LO BLANC*

Ja des de la primera edició, a l'any 1490, hi ha una contradicció entre l'afirmació d'autoria exclusiva de Martorell que es fa a la dedicatòria i la d'autoria compartida que es fa al colofó. A banda d'això, en el *Tirant* trobem molts i variats manlleus d'obres d'autors anteriors i contemporanis a Martorell, per exemple, els primers 27 capítols del *Tirant* són una adaptació del poema anglonormand del segle XIII, *Guy de Warewick*. Segons Badia (1993), Martorell:

“treballava, de forma imaginativa i creativa, amb els materials d'altri, perfectament d'acord amb la sensibilitat dels seus lectors i amb les orientacions estètiques de la Baixa Edat Mitjana.”

Badia (1991) assegura que la incorporació de texts d'altri, lluny d'estar mal vista i de provocar mala consciència, era un senyal de bon gust literari:

“són precisament els trossos que legitimen el llibre als ulls d'un medieval, i no pas els trossos inventats.”

Aquesta manipulació de cites explícites o implícites, de forma irònica o alusiva ha estat anomenada per la crítica literària *intertextualitat*.

Resumirem les moltes hipòtesis que han circulat en tres grans grups: les que consideren més versemblant la doble autoria, les que es decanten per l'autoria única i la que defensa l'autoria parcial de Corella. Es poden trobar bons resums del que han dit els estudiosos del *Tirant* a Riquer (1990, Escurs VI^è) i a Chiner (1993, pg160-166).

3.1 Hipòtesis a favor de la doble autoria Martorell/Galba

La doble autoria Martorell/Galba es sustenta en el que diu el colofó, segons el qual Galba hauria acabat la novel·la de Martorell afegint-hi la quarta part.

Entre els que accepten, o acceptaven, la participació, en major o menor mesura, de Galba cal citar Martínez y Martínez (1916), que explica com, en l'inventari dels béns de Galba, es parla:

“... de un libro encuadernado en pergamino llamado Tirant, y a continuación de otro acabado, el que tienen por original los impresores; bien claramente demuestra la frase del segundo tot acabat, que el primero no lo estaba, y no hay que dudar que éste era escrito por Martorell, al que le faltaba la cuarta parte, que la muerte no le dió tiempo a escribir, y la segunda, toda terminada consistía en la copia de las tres partes escritas por mossen Johanot, corregidas y arregladas por Galba, con el fin de que resultase la unidad tan pregonada por los comentaristas, y la última parte del libro es de su cosecha propia.”

Entwistle(1927) atribueix quatre capítols a Galba, del 410 al 413, que corresponen a l'aventura del cavaller Espèrcius, sense tancar la possibilitat que fos autor d'altres:

“Capítols aquests de dubtosa autenticitat. Estan situats d'una manera estranya en el context i no responen a cap de les preocupacions de Martorell.”

Moll (1933), en estudiar els refranys del *Tirant*, observa com aquests apareixen molt sovint en l'obra, però que manquen a partir del capítol 326, i considera que aquesta pot ser una raó, i una frontera, per a precisar la intervenció de Galba. Guia (1996) creu que aquesta afirmació és errònia, en aparèixer refranys en capítols posteriors al 326.

Menéndez y Pelayo (1943) reconeix una paternitat important a Galba, que estaria al voltant d'una quarta part de l'obra:

“Si algo puso de su cosecha Juan de Galba, seria lo que toca a las hazañas de Tirante en Túnez y Tremecén, episodio ciertamente muy largo y no indispensable para la acción. Pero los últimos capítulos, que comprenden la vuelta de Tirant lo Blanc a Constantinopla, su casamiento y su muerte, no es verosímil que nadie sino Martorell los escribiera, porque son esenciales en el plan y propósito del libro”.

Martí de Riquer (1947) opta per una intervenció progressiva de Galba en la novel·la:

“...aquest [Galba] comença a ordenar i preparar per a la impremta els originals de Martorell a partir del cap. 349; des d'aquest fins al 416 hi introdueix alguns conceptes propis i tal vegada hi immisceix algun capítol sencer. Del 416 endavant, si bé encara aprofita alguna cosa que deixà Martorell – com els cap. 431 a 439 -, és de creure que en conjunt la responsabilitat és seva”.

tot i que més endavant rectifica (Riquer, 1990), i es decideix per un sol autor.

Coromines (1956) accepta la veu autoritzada de Riquer i, a partir de l'anàlisi estilística de l'obra, defensa que la intervenció de Galba es fa més patent a partir del capítol 320:

“Estem sens dubte davant el cas d'un arreglador indiscret, encarregat de la preparació per a la impremta d'un original pràcticament llest, però que de sobte concep la ambició de convertir-se en coautor d'un llibre famós, i per tal d'inflar la seva part no vacil·la en servir-se de tota mena de materials, o recórrer a l'argúcia de tallar més curts els capítols de la seva part, perquè vegi l'impressor que ha escrit més de la tercera part de les que té el llibre ...”

Coromines ha sigut sempre molt crític amb les aportacions-correccions de Galba al *Tirant*:

“En definitiva no podem estar agraïts a Galba per la versió esguerrada que ens va lliurar de l'únic Tirant lo Blanc veritable, el de Martorell. I no seria sinó legítim reeditar-ne un text despul·lat d'aquestes vegetacions supèrflues i deformants”.

Pel que fa a la frontera entre Martorell i Galba, la situa entre els capítols 300 i 350, en la quarta de les cinc (quatre més epíleg) parts en què s'organitzen les edicions modernes del *Tirant*:

“la 1^a i 2ª parts són totalment de Martorell, la 3° potser tota o quasi tota, llevat d'algun parlament interpolat en tot o en part, mentre que el 4^t llibre i l'epíleg serien brevíssims en el text original”.

Pel que fa a l'estil, Coromines afirma que:

“és amb Galba quan apareix verament dins el Tirant lo Blanc l'anomenat 'Estil de Valenciana Prosa' o almenys quan s'accentua fins a un amanerament de mal gust”.

Observa Coromines que, a partir del capítol 417, tendeix a ésser mecànicament constant l'ús d'epítets anteposats i por atribuir-se a Galba la sovintejada col·locació del verb final i el gust pel cultismes, i assegura que el llenguatge del continuador és *“redundant, emfàtic, farragós i feixugament declamatori”*.

Nicolau d'Olwer (1961), accepta les conclusions de Coromines:

“Lo mas verosímil a mi juicio, es que Martorell dejó terminada su obra al morir (después de 1470) y que años más tarde Galba, tal vez a ruegos de Isabel de Loriç -que gustó de las aventuras de Tirant, pero que le supieron a poco- metió una cuña de nuevas aventuras y peripecias, con lo cual satisfacía los deseos de la dama y [...] compartiría la gloria literaria de Martorell. La aportación de Galba se sitúa, naturalmente donde el colofón mismo lo indica, en la última parte de la obra: aquella que contiene las aventuras más inverosímiles y el único episodio maravilloso, el del caballero Spercius y el dragón de Cos. Esa parte, y sólo esa, forma en su conjunto una digresión innecesaria; su ausencia en nada perjudica. Son los 115 capítulos de Tirant en el norte de África. Delimitar exactamente dónde empieza y dónde termina la intervención de Galba es imposible. Al introducir su cuña, Galba tuvo necesidad de modificar varios capítulos del Tirant, pues unos quedaban separados de su continuación y otros de sus antecedentes.”

Goertz (1967), a partir d'una anàlisi estilística i estructural, conclou que la intervenció de Galba s'inicia en el capítol 403.

Bosch (1987) a partir de la contraposició d'una visió cavalleresca del món, atribuïble a Martorell, i una altra burgeso-renaixentista, pròpia de Galba, considera que la major part del *Tirant* va ser escrita per Galba, i que a Martorell només podem atribuir la part anglesa de la novel·la. En concret seria autor exclusiu dels primers 41 capítols i el creador parcial dels capítols compresos en entre el 42 i el 97.

Ferrando (1989) en un estudi sobre la morfologia, el lèxic i les grafies de la novel·la conclou que Galba (i/o manipuladors del *Tirant lo Blanc*) copià o va fer copiar els 237 primers capítols, que comprenen el 57% del total de la novel·la, en una data pròxima a 1464, i va retocar aspectes estilístics de la redacció original de Martorell, probablement afegint capítols i parlaments. Les manipulacions pareixen mínimes abans del capítol 299, escasses fins el 325 i molt més notòries a partir d'aquest capítol, però considera que són sempre modificacions sobre el material de Martorell.:

“Comptat i debatut, es pot observar que els trets lingüístics més arcaïtzants es concentren en les dues primeres parts i parcialment en la tercera, mentre que els més moderns, si bé predominen en la quarta, recorren tota l'obra. Galba -i per Galba hem d'entendre també les possibles manipulacions d'altri que avui desconeixem- processà probablement de la següent manera: respectà el text de Martorell corresponent als capítols 1-116, potser corregint-hi alguns aspectes gràfics, morfològics i lèxics, manipulà i amplificà la redacció original corresponent als capítols 117-298, especialment el darrer terç, i redactà tota la part quarta (299-487), potser aprofitant alguns materials de Martorell”.

També constata com les preferències per paraules i variants valencianes es concentren en les tres primeres parts de la novel·la, mentre que els cultismes apareixen després del capítol 299.

En un article posterior, Ferrando (1995) basant-se en la diferència entre les 648 pàgines del manuscrit desconegut de Martorell i les 776 de l'incunable de 1490, suposa que aquest podria tenir una extensió un 20% superior a la d'aquell, part que pot ser atribuïda a Galba.

Rubiera (1990), mitjançant la reelaboració d'alguns aspectes ja assenyalats per Coromines (1956) i del divers grau de coneixement del món islàmic que aquesta arabista atribueix a Martorell, senyor rural, i a Galba, habitant urbà, afirma que Galba és autor dels capítols posteriors al 299. Posteriorment, Rubiera (1992) afirma que Galba seria autor només dels capítols compresos entre el 300 i el 349.

Wittlin (1990), parteix de la hipòtesi que Galba no va ser *un simple corrector de proves*, si no que, com a home culte del seu temps, es va deixar portar per les noves corrents humanístiques i, en fer la còpia, va incorporar *centenars de petits canvis i afegitons*, suficients perquè l'impressor digui al colofó, redactat després de la mort de Galba, que:

“tota una quarta part de la novel·la és d'ell [Galba]. Dic bé, una quarta part, en el sentit del 25 per cent, i no la quarta part, la fi”.

En un treball posterior Wittlin (1993) parteix de la hipòtesi que Galba no fou un simple corrector de proves del *Tirant lo Blanc* si no que, com persona culta del seu temps, es va deixar arrossegar per les noves corrents humanistes i va incorporar *“centenars de petits canvis i afegitons”* com poden ser les expressions cultistes de *Amicía amaríssim, dol i tristícia, adolorit dol, gloriosa fama...*

Recapitulant, nombrosos investigadors han intentat explicar per diverses vies la contradicció que hi ha entre la dedicatòria i el colofó. Entre els que han acceptat la teoria de la doble autoria del *Tirant* hem citat Martínez y Martínez (1916), Entwistle (1927), Moll (1933), Menéndez y Pelayo (1943), Riquer (1947), i tots aquells que, com Coromines (1956), d'Olwer (1961), Goertz (1967), Bosch (1987), Ferrando (1989), Rubiera (1990, 1992) i Wittlin (1990), van acceptar després de 1947 l'autoritzada opinió que llavors mantenia Riquer sobre la paulatina i progressiva intervenció de Galba a partir de l'aventura africana de *Tirant*.

3.2 Hipòtesis a favor de l'autoria única de Martorell

En front a la teoria de la doble autoria del *Tirant*, altres investigadors, com Givanel (1916), afirmen, en contra de la declaració del colofó del llibre, que la redacció es deu a Martorell, i que Galba es limità a fer la correcció i preparació del manuscrit abans de lliurar-lo a la impremta.

Vaeth (1918) arriba a conclusions similars a Givanel, dient:

“Hem examinat acuradament la redacció, el vocabulari l'estil de tot el llibre i som incapaços de trobar qualsevol part que es diferencia suficientment de la resta de l'obra per justificar l'afirmació sobre la possibilitat que representí la part traduïda per Galba ... Martorell ha imprès en la seva obra una forta individualitat, les seves característiques es revelen a tot arreu. Aquests fets tendeixen a indicar que el Tirant lo Blanc és obra d'un sol autor... Potser Givanel i Mas està encertat quan assenyala que el paper de Galba es limità a la preparació del manuscrit per a la seva publicació... Tal vegada escriví l'últim capítol, que té uns tres-cents mots . Se'ns acut aquesta probabilitat perquè la redacció d'aquest capítol deixa la impressió que el final de la història és refet”.

Marinesco (1979), investigador romanès especialitzat en els aspectes històrics del *Tirant*, defensa l'autoria única basant-se en l'anàlisi de la dedicatòria i del colofó amb la successió d'aventures narrades en la novel·la.

Riquer (1990) després de sospesar totes les possibilitats canvia la hipòtesi formulada el 1947 i es decanta per un *Tirant lo Blanc* d'un sol autor, Joanot Martorell, i d'un Galba que es limita a donar una lleugera revisió, i molt hipotèticament, a escadusseres intromissions. En l'Excurs VIe diu:

“Tot això fa pensar que Martí Joan de Galba havia rebut l'original del Tirant lo Blanc i n'havia fet, o fet fer, una còpia que lliurà a la impremta de Nicolau Spindeler perquè l'imprimís; i indubtablement ho féu sense la pretensió que hi figurés el seu nom com a continuador, car si hagués tingut aquest propòsit no hauria deixat imprimir, a la dedicatòria, aquella afirmació: “Jo, Joanot Martorell, cavaller, sols vull portar lo càrrec, e no altri ab mi”. No podem imaginar Galba tan estúpid o tan distret que, si pretenia presumir de “coautor” del Tirant, permetés que fos desmentit en la primera pàgina del llibre.

Els “estampadors”, que ja devien tenir prou avançada la composició del Tirant quan morí Martí Joan de Galba, i potser en la part que encara els mancava de compondre devien observar esmenes i petits afegits de la cal·ligrafia d'aquell, devien arribar a la conclusió que el difunt Galba havia “continuat” el llibre en la seva darrera zona, i que calia que això constés en el colofó.

Crec, doncs, que el Tirant lo Blanc és, des de la seva dedicatòria fins al final de la novel·la, obra escrita per Joanot Martorell a partir del Gener de 1460 fins aproximadament l'any 1466, i amb tota seguretat acabada ja el 1468, quan morí l'escriptor. Per raons desconegudes el manuscrit original de la novel·la passà a poder de Joan Martí de Galba, el qual, uns vint-i-quatre anys després d'haver-la acabada Martorell, quan ja estava divulgada la impremta a València, decidí de fer-la estampar.

Pensem, doncs, que no existeix cap argument positiu i ferm que impedeixi admetre que Joanot Martorell és l'autor únic i exclusiu de tot el Tirant lo Blanc [...] extensa novel·la on l'escriptor, com tants d'altres, pot cometre petites distraccions, rectificar-se, i, en el decurs de tants centenars de pàgines, variar lleus aspectes del llenguatge i de l'estil”.

Riquer, doncs, a partir de 1990 aposta per una novel·la d'un sol autor, encara que existeixen en el manuscrit lleugeres contradiccions, que segons l'estudiós, en escriure un llibre tan llarg és molt possible, així com que l'autor s'hagués contagiats de l'anomenada “valenciana prosa” d'escriptors més joves. Amb Riquer canvien d'idea, i adopten la de l'autoria única, alguns dels seus seguidors, com Lola Badia.

Hauf (1993) observa com la novel·la desenvolupa de principi a fi un somni cavalleresc i unes accions anunciades en la dedicatòria. A més a més conté unes idees sobre l'amor, l'honor, la glòria i la fama que la recorren de forma coherent.

Chiner (1991,1993) reprèn els arguments de Riquer de que els episodis dels que més s'ha discutit l'autoria, com ara l'aventura africana, l'episodi d'Espercus, l'ascens d'Hipòlit i, sobretot, la sorprenent mort de Tirant i Carmesina s'enmarquen dins de l'estructura ideològica de la novel·la. Sobre la possibilitat que Galba hagués acabat l'obra, desenvolupant-ne aspectes, temes anunciats o personatges ja esbossats afirma:

“Es clar, això fora possible [...] però si fos així, ¿com podríem explicar com una persona amb aquest paper tan fonamental siga capaç de mantenir una dedicatòria que, rotundament, desmenteix la seua participació i que, més a més, no sols està firmada per un home que va faltar vint-i-cinc anys abans de la impressió de la novel·la, sinó que es dirigeix a un príncep mort el 1470?”.

Casanova (1994) afirma l'autoria única a partir de l'estudi lingüístic, és a dir, fent servir la mateixa aproximació que Ferrando i Wittlin usen per defensar la coautoria.

Badia (1993) defensa la idea de la coherència de l'esperit de croada que Martorell desplega al *Tirant*. Es posiciona, doncs, a favor de l'autoria única de Martorell, que hauria fet un gran ús de la intertextualitat:

“Tot allò que farceix de continguts ideològics l'ossada de la ficció i que Vargas Llosa 1969 va anomenar la ‘veu retòrica’ de la nostra obra (fragments discursius, parlaments, oracions, sermons, diàlegs, proclames,

cartes) constitueix un terreny ideal per a la construcció a partir de l'acumulació de manlleu literals d'altri."

Així, la dedicatòria "*al sereníssim príncep don Ferrando de Portugal*" està extreta literalment de la que escriví Enric de Villena per la seva versió catalana de *Los dotze treballs d'Hèrcules*.

Badia (1993) dona un extens llistat d'autors i obres relacionats amb el *Tirant lo Blanc*. Entre els catalans hi trobem a Desclot, al *Curial e Güelfa*, Eiximenis, Galba, Ramon Llull, Ausiàs March, Bernat Metge, Roís de Corella i l'esmentat Enric de Villena. Entre els clàssics dona cites de Sant Agustí, Aristòtil, Boeci, Cèsar, Ciceró, Titus Livi, Ovidi, Sant Joan, Sèneca, Virgili i la Santa Escripura. D'escriptors italians medievals fa servir cites de Boccaccio, Dante i Petrarca, i reporta com els primers 27 capítols són el *rifacimento* del poema anglo-normand del segle XIII *Guy de Warwick* i com Martorell reproduïx textualment algunes frases tant de *La Mort Artu* com del *Livre de Lancelot del Lac*.

3.3 Joan Roís de Corella i el *Tirant*

Des de molt antic s'han detectant en el *Tirant lo Blanc* plagis de trossos d'obres de Joan Roís de Corella, escriptor nascut el 1935 i mort el 1497. Basant-se en els manlleus de les obres de Corella i en un seguit de detalls biogràfics de Martorell, Galba i Corella, Guia (1995 i 1996), en una línia rupturista, defensa que un Martorell a les acaballes podria haver proporcionat al jove Corella el manuscrit del *Guillem de Varoic*, lletres de batalla i altres materials sobre el món de cavalleries que aquest aprofita per escriure fins al capítol 154 del *Tirant lo Blanc*, quan mor Martorell i Corella en continua la redacció tot sol. Segons aquesta nova teoria, Corella s'hauria amagat darrera de dos amics morts, dels que no es coneix cap altra obra literària, com a mesura de prudència davant de la Inquisició.

Guia introdueix un aspecte no destacat anteriorment per cap altre estudiós: la consignació notarial de dos manuscrits diferents del *Tirant* a l'inventari fet el mes d'abril dels béns de Martí Joan de Galba, mort possiblement dos dies abans i posseïdor del manuscrit que havia pertangut a Joanot Martorell. Per altra banda, Guia destaca com a fet molt important, dintre de la qüestió de l'autoria del *Tirant*, el descobriment d'un full pertanyent a una altra còpia manuscrita, diferent de les anteriorment esmentades, localitzada per Jaume Chiner entre els documents de la família Lloris, que permet de suposar que hi havia un cert coneixement del *Tirant* abans de la seva impressió el novembre del 1490. Aquest full manuscrit, que comprèn un tros del capítol 407 i un altre del capítol 408, conté una versió molt pròxima a la de l'edició prínceps, però que encara no és la del manuscrit definitiu, no tant per les petites diferències textuais, si no pel fet que no figura la numeració ni la rúbrica del capítol i, en el seu lloc, hi ha un espai en blanc (on cabrien unes quatre línies manuscrites), per la qual cosa es pot deduir que la numeració i titulació dels capítols i la taula del llibre foren introduïts en la darrera versió del manuscrit acabat.

No es pot descartar que Martorell hagués experimentat una evolució en l'estil al llarg dels quatre anys de redacció del *Tirant* (1460-1464), però, com han demostrat Miralles (1991), Garriga (1991), Chiner (1991) y Hauf (1993), els plagis de Corella i

l'acumulació d'idees i de conceptes plagiats es troben per tota la novel·la. Aquesta última afirmació fa més difícil explicar que Martorell solament s'hagués deixat influenciar per l'estil en "valenciana prosa" a la última part del manuscrit, sobretot tenint present que Corella havia escrit una part important de la seva obra profana abans del 1460 i que la resta podria no ser posterior al 1462. Ferrando (1995), fent servir una investigació lingüística, troba plagis corellians, per exemple el que va inspirar el lament del Emperador (capítol 472), on es poden trobar paraules, imatges i expressions freqüentment utilitzades per Corella com: *porpra*, *cobrir d'aspre cilici*, *esmaltar digníssims versos...*